Türkiye İşçi Sendikaları
Konfederasyonu

EMEKLİLİKTE YAŞA TAKILANLAR

23. OLAĞAN
05-07 Aralık 2019
GENEL KURUL

İçindekiler

Sunuş..... 5

1. Emeklilikte Yaşa Takılma Sorunu Nasıl Ortaya Çıktı?..... 7

4447 sayılı Kanun Hayata Geçince Kademeli Geçiş Devreye Girdi 8

4447 sayılı Kanun Şartları Ağırlaştırdı..... 10

Emekli Aylığı Bağlatabilecek Tarih Ertelendi 11

Yaş Şartı Eklendi..... 12

2. Emeklilikte Yaşa Takılma Sorununun Arka Planı Ne? 12

Aktüeryal Denge Ne Demek 13

Mali Denge Ne Durumda 15

3. 4447 sayılı Kanun Hayata Geçen Düzenlemeni Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi 16

4. Emeklilikte Yaşa Takılanların Yaşadığı Sorunlar Ne? 19

5. Emeklilikte Yaşa Takılanların Beklentileri Ne?..... 22

Sonuç Yerine 23

Kaynaklar 24

SUNUŞ

TÜRK-İŞ, 67'nci kuruluş yıldönümünü kutladığı bu yıl 23'üncü Olağan Genel Kurulunu gerçekleştiriyor. İşçinin, çiftçinin, emeklinin, güvencesiz çalışanın kısacası sessizlerin sesi olan TÜRK-İŞ, mücadeleyle dolu 67 yılı geride bırakıyor.

Yeni döneme, işçilerin çalışma hayatında karşı karşıya olduğu birçok sorunla birlikte giriyoruz. Ekonomide yaşanan durgunluk ile birlikte artan işsizlik, özellikle genç nüfus üzerinde baskıyı artırıyor. İşsizlik ve eksik istihdam açmazları arasında kalan gençlerin, geleceklerine yönelik kaygıları derinleşiyor.

Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli nüfus ve diğer yabancı uyruklu vatandaşların işgücü piyasasına kayıtdışı olarak dâhil olması ise uzun süredir sabit olan kayıtdışı istihdam oranının artma eğilimine girmesine sebep oldu. Kayıtdışı istihdamda yaşanan artış devletin vergi ve prim kaybetmesine sebep olmakla beraber uzun yıllardır mücadele edilen çocuk işçiliği ve iş kazası ve meslek hastalıkları sorunlarının tekrar artmasına neden oldu. Suriyeli aileler geçimlerini sağlamak için çocukları da çalıştırdığı alanda yapılan araştırmalar da ulaştığımız sonuçlar arasında. Geçici koruma kapsamında olan nüfusun büyük bir bölümü eğitimsiz kişilerden oluşuyor. Eğitimsiz ve niteliksiz çalışanların kontrolsüz olarak işgücü piyasasına dâhil olmaları ise ülkemizde yeni yeni gelişmekte olan iş sağlığı ve güvenliği kültürünü olumsuz etkiliyor.

Teknolojide yaşanan gelişmeler sonucu, günümüzde geçerli olan birçok mesleğin yakın gelecekte ortadan kalkacağı, bununla birlikte yeni mesleklerin de ortaya çıkacağına yönelik tartışmalar yoğunlaşıyor. Teknoloji-

nin gelişmesi ile ortaya çıkacak yeni meslekleri icra edecek işgücünün ise çok nitelikli olması gerektiği vurgulanıyor. Yakın gelecekte yaşanacak bu dönüşüme uzak kalmamak için işçi sendikalarının ülkemizde yapılan teknoloji yatırımlarını dolayısıyla değişen üretim biçimlerini yakından takip etmesi gerekiyor. Bu koşullar altında, orta ve uzun vadeli politikalar belirlenirken, sendikaların katkılarına duyulan ihtiyaç artıyor.

Son 20 yıldır emeklilik sisteminde yapılan değişiklikler ile emekliliği hak etme koşulları zorlaştırıldı, aylık ve gelirlerin düşmesine sebep olacak düzenlemeler yapıldı. Emeklilikte kademeli geçiş düzenlemesi ise milyonlarca sigortalıyı mağdur etti. Mağdur sigortalılar ilk defa çalışmaya başladıkları dönemde geçerli olan mevzuata göre emekliliğe hak kazanmayı talep ediyor. Ancak bu talepler cevapsız kalıyor. Gelir ve aylıkların her geçen gün azalmasının önüne geçilmesi başta olmak üzere, emeklilikte yaşa takılanların sorunlarının da bir an önce çözüme kavuşturulması gerekiyor.

TÜRK-İŞ olarak 23'üncü Genel Kurulumuzda yukarıda özetlediğimiz sorunlara odaklanan ve bir anlamda yeni dönemin çalışma programına yön verecek, sendikalarımızın çalışmalarında faydalanabileceği birçok konuda bilgilendirmeyi amaçlayan yayınlar hazırlandı.

Bu yayınların hazırlanmasında emeği geçen akademisyenlere ve sendika uzmanlarına teşekkür ediyoruz. Umarız bu yayınlar çalışma hayatına ve sendikal mücadeleye katkı sağlayacaktır.

TÜRK-İŞ YÖNETİM KURULU

1. Emeklilikte Yaşa Takılma Sorunu Nasıl Ortaya Çıktı?

Bir kişinin hangi koşullarda emekli olacağı, sigortalılık statüsüne ve bu statünün tabi olduğu kanunun öngördüğü hükümlere göre belirlenmektedir. 2008 yılından önce sosyal güvenlik alanında SSK, Bağ – Kur ve Emekli Sandığı olmak üzere üç ayrı kurum ve bu üç ayrı kuruma tabi sigortalıların hak ve yükümlülüklerini düzenleyen üç ayrı kanun bulunmaktaydı. 2008 yılında bu kurumlar Sosyal Güvenlik Kurumu adı altında birleştirilmiş ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu hayata geçmiştir. 5510 sayılı Kanuna tabi kişiler için yeni kanunun öngördüğü şartlarda emeklilik söz konusu olmaya başlamıştır. Kanunun yürürlük tarihinden önce sigortalı olan kişiler için sigortalılık statüsüne göre tabi olunan kanun hükümleri geçerliyken, kanunun yürürlük tarihinden sonra ilk kez sigortalı olan kişiler için 5510 sayılı Kanundaki hükümler geçerlidir.

Bir kişinin emekli aylığı bağlatabilmesi için bugün itibarıyla iki şartı birlikte sağlaması gerekmektedir. Bu şartlar; prim ödeme gün sayısı ve yaştır. Bu şartlar ise ilk kez sigortalı olunan tarihe göre belirlenmektedir. Bu anlamda emeklilik için en önemli husus, ilk kez sigortalı olunan tarihtir. Örneğin ilk kez 30 Nisan 2008 tarihinde SSK'lı olan bir erkek 60 yaşında, 7.000 prim günüyle emekli olabilirken, bir gün sonra yani 1 Mayıs 2008 tarihinde ilk kez SSK'lı olan bir erkek 7.200 prim günüyle emekli olabilmektedir. Emeklilik için 200 gün fazla çalışma gerekliliği aradaki bir gün geç sigortalılık nedeniyle tabi olunan kanunun değişmiş olmasıdır. Bir gün geç sigortalı olmak 5510 sayılı Kanuna tabi olmak

anlamına geldiği ve 5510 sayılı kanunun öngördüğü şartlar da bir gün erken sigortalı olanlara göre farklı olduğu için 200 gün fazla prim ödeyerek emekli olma gerekliliği doğmaktadır. 5510 sayılı Kanun hayata geçerken, ilk kez kanunun yürürlük tarihinden sonra sigortalı olan kişiler için emeklilik koşulları değiştirmiştir. Bu nedenle kanunun yürürlük tarihinden önce ilk kez sigortalı olarak çalışmaya başlayan kişilerin emeklilik koşullarında bir değişiklik olmamıştır. Yani bir kişi çalışmaya başladığında planladığı emeklilik tarihi ne ise 2008 yılından sonra 5510 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra da bu tarihte emekli olabilme hakkı devam etmiştir. 5510 sayılı Kanundaki emeklilik koşulları ilk kez bu kanuna tabi kişiler için geçerlidir. Ancak 4447 sayılı Kanun hayata geçtiğinde durum böyle olmamıştı.

4447 sayılı Kanun Hayata Geçince Kademeli Geçiş Devreye Girdi

9 Eylül 1999 tarihinde 4447 sayılı Kanunun emeklilik ile ilgili düzenlemeleri hayata geçerken 9 Eylül 1999 ve sonrasında ilk kez sigortalı olan kişiler için emeklilik şartları değiştirilirken, bu tarihten önce ilk kez sigortalı olmuş kişiler için de kademeli olarak bir yaş şartı devreye sokulmuştu. 9 Eylül 1999 ve sonrasında ilk kez sigortalı olan erkekler için emeklilikte 60, kadınlar için 58 yaş şartı getirilmişti. Bununla beraber bu tarihten önce ilk kez sigortalı olmuş kişiler için de kademeli olarak bir yaş şartı devreye girmişti. Dolayısıyla daha önce emekli olmak için yaş şartına tabi olmayan kişiler, hayata geçirilen düzenleme sonrası emekli olmak için belirli bir yaşı doldurmak koşuluna tabi kılınmıştı. İşte aniden, beklenmedik şekilde yapılan bu düzenleme bugün yaşanan sorunların başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

4447 sayılı Kanun devreye girdikten sonra, ilk kez sigortalı oldukları tarihte emekli olmak için yaş şartına tabi olmayan kişiler, emekli olmak için yaş şartına tabi kılındılar. Dolayısıyla bu durumdaki kişiler için yalnızca belirli bir süre sigortalı olmak ve belirlenen prim ödeme gün sayısını doldurmak emekli aylığı bağlatmaya yetmemeye başladı. Bu durum emeklilik planlarının ötelenmesine ve beraberinde birçok farklı soruna neden oldu. İşte bu nedenle de emeklilik için daha önce yaş şartına tabi olmayan, ancak 4447 sayılı Kanun hayata geçince emekli aylığı bağlatmak için belirli bir yaşı beklemeleri gereken kişiler, yani "emeklilikte yaşa takılanlar" grubu doğmuş oldu.

9 Eylül 1999 ve sonrasında ilk kez sigortalı olmuş, yani çalışmaya başlamış bir kişinin emekli olabilmesi için iki şartı yerine getirmesi gerekmektedir. Bu iki şart, yaş ve prim ödeme gün sayısıdır. Bu şartlar kişinin ilk kez sigortalı olduğu tarihe göre belirlenmektedir ve bu iki şartın yerine getirildiği tarihte kişiye emekli aylığı bağlanmaktadır. Örneğin ilk kez 1 Ocak 2000 tarihinde sigortalı olmuş bir erkek, 60 yaşında ve 7.000 prim günüyle emekli olmaktadır. Bu iki şartın birlikte yerine getirilmesi gerekmektedir. Yani bu kişi 60 yaşına geldiğinde eğer 7.000 gün primi yoksa aylık bağlatamaz. 1 Ocak 2000 tarihinde sigortalı olup kesintisiz çalışırsa bu durumda 1 Mart 2019 tarihinde 7.000 prim gününü doldurur, ancak bu kişi sigortalı olduğunda eğer 25 yaşındaysa kesintisiz çalışması sonrası 44 yaşında 7.000 gün primini tamamlamış olur ancak aylık bağlatmak için 60 yaşını beklemek durumundadır.

4447 sayılı Kanun Şartları Ağırlaştırdı

8 Eylül 1999 ve öncesinde ilk kez sigortalı olan kişiler için ise 4447 sayılı Kanun yürürlüğe girmeden önce emeklilik için gereken şartlar şu şekildeydi.

8 Eylül 1999 ve öncesinde ilk kez SSK'lı olmuş bir erkek;

- 55 yaş ve 5.000 prim günüyle veya
- 55 yaş, 15 yıl sigortalılık ve 3.600 prim günüyle veya
- 25 yıl sigortalılık ve 5.000 prim günüyle emekli olabiliyordu.

Dolayısıyla 1 Ocak 1990 tarihinde, 18 yaşındayken ilk kez SSK'lı olarak çalışmaya başlayan bir erkek, 1 Ocak 2015 tarihinde, 5.000 gün de çalışmışsa, 43 yaşında emekli aylığı bağlatabiliyordu.

8 Eylül 1999 ve öncesinde ilk kez SSK'lı olmuş bir kadın ise;

- 50 yaş ve 5.000 prim günüyle veya
- 50 yaş ve 15 yıl sigortalılık ve 3.600 prim günüyle veya
- 20 yıl sigortalılık ve 5.000 prim günüyle emekli olabiliyordu.

Dolayısıyla 1 Ocak 1990 tarihinde, 18 yaşındayken ilk kez SSK'lı olarak çalışmaya başlayan bir kadın SSK'lı, 1 Ocak 2010 tarihinde, 5.000 gün de çalışmışsa emekli aylığı bağlatabiliyordu. Bu şartlar altında 18 yaşında çalışmaya başlayan bir kadın, 38 yaşında emekli aylığı bağlatabiliyordu. Bu kişiler de bu koşullara göre planlarını yapıp ve hayallerini kurdular. Ancak 9 Eylül

1999 tarihinde yalnızca sigortalılık süresi ve prim günüyle emekli olma imkanı kaldırılmıştır. Emeklilik için, sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısı şartına, ilk kez sigortalı olunan tarihe göre kademelendirilen bir yaş şartı eklenmiştir. Dolayısıyla emekli olabilmek için erken yaşlarda sigortalı olarak çalışmaya başlayan ve 5.000 günü doldurduğunda aylık bağlatmayı hayal eden kişilerin hayalleri 4447 sayılı Kanun hayata geçince suya düşmüştür. Bu kişiler sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısı şartını doldursalar bile kademeli geçiş tablosuna göre belirlenen yaş gelmeden emekli aylığı bağlatamamaktadır.

Emekli Aylığı Bağlatabilecek Tarih Ertelendi

1 Ocak 1990 tarihinde 18 yaşındayken ilk kez çalışmaya başlayan SSK'lı bir erkek, 1 Ocak 2015 tarihinde, 13 yıl, 10 ay, 20 gün çalışarak emekli olmayı planlarken, 52 yaşında, 15 yıl, 4 ay, 5 gün çalışarak emekli olmak durumunda kalmıştır. Yani emeklilik planlarını en erken 2024 yılına ertelemek durumunda kalmıştır. 2024 yılında 52 yaşına gelecek bu kişi eğer bu tarihte 5.525 günü tamamlamış olursa aylık bağlatabilecektir. Dolayısıyla emeklilik planları en az 9 yıl ertelenmiştir. Bu tarihe kadar prim gününün tamamlanmaması halinde emeklilik tarihi daha da ertelenecektir.

Örneğin ilk kez 1 Ocak 1995 tarihinde, 18 yaşındayken SSK'lı olarak çalışmaya başlayan bir kadın, emeklilik için planlarını 20 yıl sigortalılık ve 5.000 gün çalışmaya göre yapıyordu. Yani 1 Ocak 2015 tarihinde en az 13 yıl, 10 ay ve 20 gün de çalışmışsa emekli aylığı bağlatabilecekti. Ancak çalışmaya başladıktan yaklaşık 4 buçuk yıl sonra bu kişinin emeklilik planları değişmek zorunda kalmıştır. Bu kişi artık 51 yaşında ve 5.750 prim

günüyle emekli olabilir hale gelmiştir. Dolayısıyla en erken 2028 yılında aylık bağlatabilecek bu kişinin emeklilik hayalleri en az 13 yıl ertelenmiştir. İşte bu durum "emeklilikte yaşa takılanlar"ın emeklilik planlarının ertelenmesine ve beraberinde pek çok ekonomik ve sosyal sorunu getirmiştir.

Yaş Şartı Eklendi

4447 sayılı Kanun devreye girdikten sonra, yani ilk kez 9 Eylül 1999 ve sonrasında sigortalı olmuş kişiler için emeklilik şartları değiştirilmiştir. Ayrıca bu tarihten önce ilk kez sigortalı olmuş kişiler için de emeklilik için şartlar değiştirilip şartlar ağırlaştırılınca "emeklilikte yaşa takılanlar" ortaya çıkmıştır. Yani bugünün sorununun kaynağı, 1999'da çıkarılan 4447 sayılı Kanundur. Ancak bu kanunun neden ve nasıl hayata geçtiği de unutulmamalıdır. Bu kanunun ortaya çıkış nedenleri değerlendirildiğinde Türkiye sosyal güvenlik sisteminde neden böyle bir kanuna ihtiyaç duyulduğu daha net görülebilecektir.

2. Emeklilikte yaşa takılma sorununun arka planı ne?

Emeklilikte yaşa takılma sorununun kaynağı, 1999 yılında hayata geçirilen 4447 sayılı Kanun dolayısıyla emeklilik için gerekli koşullara yaş şartının eklenmesidir. Bu kanunun hayata geçmesinin arkasında yatan gerekçe ise sosyal güvenlik sisteminin mali dengesinin sürdürülebilir olmaktan çıkmasıydı. Diğer yandan 1999 yılında Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik yapı gereği böyle bir düzenleme yapılma gereği hissedilmiştir. Ayrıca 17 Ağustos 1999 tarihinde gerçekleşen deprem sonrasında Türkiye ekonomisinin bu yönde

bir düzenlemeye muhtaç olduğu ön kabulü söz konusuydu. Diğer yandan Uluslararası Para Fonunun Türkiye için öngördüğü mali destekler için bir şart olarak bu yönde bir düzenleme yapılması gerektiği yönündeki değerlendirmeleri de bu düzenlemenin gerekçeleri arasında yer almaktaydı. Sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği teorik olarak aktüeryal ve mali dengesinin sağlanması ile mümkündür. Sosyal güvenlik sistemleri ancak sürdürülebilir yapılar ise toplumun refahı sağlanabilmektedir. Bütçe transferleri ile sağlanan bir sürdürülebilirlik, o ülke ekonomisinin büyümesi ile yakından ilgilidir ve risk barındırmaktadır.

Aktüeryal Denge Ne Demek?

Aktüeryal denge, sosyal güvenlik sisteminin gelecekteki yükümlülükleri ile bugünkü geliri arasındaki farkı ifade etmektedir. Dolayısıyla aktüeryal denge daha çok bugünün değil, yarının sorunu olabilecek bir alana işaret etmektedir. Bugün sosyal güvenlik sisteminin finansmanı için harcanabilecek para ile dünün emeklilerinin aylıkları finanse edilmektedir. Dünün çalışanlarının, kendinden önceki emeklileri finanse etmiş olması gibi bugünün çalışanları da kendinden önceki emeklileri finanse etmektedir. Yarının emeklilerinin aylıkları ise yarının çalışanları tarafından finanse edilecektir. Dolayısıyla sosyal güvenlik sistemi aslında nesilden nesile bir aktarım şeklinde ilerlemektedir. Bu nedenle bir ülkede sosyal güvenlik sisteminin aktüeryal dengesinin sağlanması için çalışan nüfus ile emekli nüfus arasında belirli bir oranın sağlanması gerekmektedir (Başbuğ, 2013:4).

Bir ülkede sosyal güvenlik sisteminin gelecekteki yükümlülükleri, ilerleyen dönemdeki emekli aylıkları,

dul ve yetim aylıkları yani sosyal güvenlik sisteminden bağlanacak gelir ve aylıklardır. Sosyal güvenlik sisteminin gelecekteki yükümlülüklerini belirleyen ise emeklilik koşulları, dul ve yetim aylığı bağlanma kriterleridir. Dolayısıyla sistemin gelecekteki yükümlülüklerinin yerine getirebilmesi için uzun dönemli bir planlamaya ihtiyaç bulunmaktadır. Sistemin gelecekteki yükümlülüklerinin sağlanabilmesi için çalışan nüfus ile emekli nüfus oranının korunması gerekmektedir.

Sosyal Güvenlik Kurumu 2019 yılı Temmuz ayı verilerine göre 21 Milyon 725 Bin aktif sigortalı bulunmaktadır. Yani 21 Milyon 725 Bin kişi SGK'ya prim ödemektedir. SGK'dan aylık alan kişi sayısı ise 12 Milyon 838 Bin'dir. Bu kişiler SGK'dan emekli, ölüm, malullük aylığı alanlar ile sürekli iş göremezlik ödeneği alan kişilerdir. Bu çerçevede aktif – pasif oranı 1,79 olarak gerçekleşmektedir (SGK, 2019 Temmuz). Aktif olarak çalışan yaklaşık iki kişi, bir pasif kişiyi ancak finanse edebilmektedir. İki çalışanın ödediği primlerle bir emeklinin veya ölüm aylığı alan kişinin aylıkları finanse edilmeye çalışılmaktadır. Bu oranın ideali ise bire dörttür. Yani bir çalışanın dört emekliyi finanse etmesi sosyal güvenlik sistemlerinin sürdürülebilirliği için normal kabul edilmektedir. Dolayısıyla Türkiye sosyal güvenlik sisteminin sürdürülebilirliği açısından daha yüksek bir istihdam düzeyine ve prim ödeyen kişiye ihtiyaç bulunmaktadır.

Emeklilikte yaşa takılanlar grubunun oluşmasına neden olan durumun arka planında bu istatistikler yatmaktaydı. 1990 yılında SSK açısından aktif – pasif oranı 2,39 iken, 1995 yılında bu oran 2,44'e çıkmış ve 1999 yılında ise 2,02 olarak gerçekleşmiştir (SGK Devreden Kurum İstatistikleri). 2019 yılının Temmuz ayı itibarıyla

1,79 olarak gerçekleşen oran, bu süreç içerisindeki nüfus artışı, istihdam artışı ve 1999 yılında ağırlaştırılan emeklilik koşullarına rağmen bu alanda atılan adımları sonuçlarının yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Sosyal güvenlik sistemlerine yapılan müdahaleler ile "kıyak – süper" emeklilik uygulamaları ile sistemin sürdürülebilirliği baltalanmıştı. Popülist yaklaşımlarla hayata geçirilen bu uygulamalar sosyal güvenlik sistemini bir kara deliğe dönüştürmüştü. Gelinen noktada halen bu açığın kapatılamadığı ve 1999 yılında yapılan düzenleme sonrası bu dengenin halen tam anlamıyla sağlanamadığı görülmektedir.

Mali Denge Ne Durumda?

2018 yılında Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından 245 Milyar 105 Milyon 705 Bin TL emekli aylığı ödenmiştir. Sağlık harcamaları kapsamında harcanan 91 Milyar 566 Milyon TL ile diğer giderler de eklenince ortaya SGK'nın toplam gideri olan 384 Milyar 961 Milyon TL'ye çıkmaktadır. SGK'nın prim gelirleri ise 255 Milyar 619 Milyon TL'dir. Devlet katkısı ve diğer gelirlerle birlikte SGK'nın toplam geliri 369 Milyar 211 Milyon TL'ye yükselmektedir. Dolayısıyla SGK geçtiğimiz yıl 15 Milyar 750 Milyon TL açık vermiş durumdadır (SGK İstatistik Yıllıkları, 2018). Sosyal güvenlik sisteminin açık vermesi, sigortalılar için olumlu bir göstergedir. Sistemin açık vermesi; sigortalılara ödenen aylık ve gelirlerin, sigortalılardan toplanan primlerden daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ancak kamu bütçesinden transferle kapanan bu açığın büyümesi, sistemin geleceğini riske atmaktadır. İşte bu nedenle, "emeklilikte yaşa takılanlar"ın sorunlarının kapsamlı bir şekilde, sorunun hangi nedenlerle ortaya çıktığı ve bu yönde

düzenleme yapılmasını gerektiren koşullar göz ardı edilmeksizin, "emeklilikte yaşa takılanlar"ın çocuk ve torunları da düşünülerek ele alınması ve ortaya çıkan durumun hassasiyetle değerlendirilerek karar alınması çok önemlidir.

3. 4447 sayılı Kanunla Hayata Geçen Düzenlemeni Hukuki Açıdan Değerlendirilmesi

4447 sayılı Kanunla hayata geçen düzenlemeler, dönemin ana muhalefet partisi tarafından Anayasa Mahkemesine taşınmıştır. 4447 sayılı Kanunun bazı maddelerinin anayasaya aykırı olduğu iddiasıyla açılan davada Anayasa Mahkemesi kademeli geçiş hükmü de dahil olmak üzere kanunun bazı maddelerini Anayasaya aykırı bularak iptaline hükmetmiştir. Kademeli geçiş ile ilgili hükmün iptal edilme gerekçesi ise aşağıdaki gibidir.

"Bentte yapılan kademelendirmede, sigortalılık süresinin esas alınması sonucunda, süreleri aynı, diğer koşulları değişik olan kişiler aynı yaş haddine tabi olmakta, ya da tüm koşulları aynı, sadece sigortalılık süresi farklı olan kişiler farklı yaş haddine bağlı tutulmaktadır.

Aynı işyerinde aynı tarihte işe başlayan ve 14 yıl birlikte çalışan iki erkek sigortalıdan birisinin 18 yıl öncesine ait bir günlük sigortalılığı olması durumunda 43 yaşında, diğeri ise ancak 56 yaşında emekli olabilecektir. Ya da 20 yıl sürekli çalışmış 7200 gün prim ödemiş bir sigortalı 50 yaşında emekli olabilecek iken, 23 yıl sigortalılık süresi olan ancak 14 yıl çalışmış bir sigortalı 43 yaşında emekli olabilecektir.

Sigortalılık süresi yönünden yapılan kademelendirmeler arasında adil olmayan geçişler yapılmıştır. Sigortalılık süresi bir günlük farkla alt kademeye indirildiğinde yaşlılık aylığına

hak kazanabilmek için 2 yıl daha bekleme zorunluluğu doğmaktadır.

Sigortalılık süresi 10 yıldan az olan kadın ile sigortalılık süresi 15 yıldan az olan erkek sigortalılar, kendi aralarında kademelendirme yapılmayarak, bir günlük sigortalılık süresi olan kişiyle aynı yaş grubuna bağlı tutulmuşlardır.

Sigortalılık süresi kademelendirilirken ikişer yıllık dilimler öngörülmüş olmasına karşın, asgari emeklilik yaşı kademelerinde dilimler bazen 2 yıl, bazen de 1 yıl farklılık göstermektedir." (Anayasa Mahkemesi Kararı Esas Sayısı: 1999/42, Karar Sayısı: 2001/41)

Kademeli geçiş öngören hükme ilişkin Anayasa Mahkemesinin iptal gerekçesi, kademeli geçişin Anayasaya aykırı olduğu değil, kademeli olarak belirlenen geçiş koşullarının adil olmaması nedeniyle Anayasaya aykırılığın söz konusu olduğuna ilişkindir. Bu çerçevede iptal kararı sonrası 4447 sayılı Kanunun ilk halindeki kademeli geçiş hükümleri ortadan kalkmış, karardaki unsurlar göz önüne alınarak hazırlanan yeni geçiş süreci öngören metin hazırlanarak tekrar yürürlüğe girmiştir. Bugün halen 9 Eylül 1999 öncesi ilk kez sigortalı olmuş kişiler için bu yöndeki geçişleri dikkate alan yeni kademeli geçiş tablosu üzerinden emeklilik için gerekli koşullar belirlenmektedir. Diğer yandan kademeli geçiş hükmünün iptaline ilişkin karşı oy yazısı da bulunmaktadır ve karşı oy yazısının en önemli gerekçesi "beklenen hak", "müstahak hak" kavramlarıdır. Karşı oy yazısında beklenen hakkın, müstahak haktan farklı olduğu ve *"emeklilik ya da yaşlılık aylığı, buna hak kazanarak beklenen hak olmaktan çıkıp kazanılmış hakka dönüşmedikçe kazanılmış bir hakkın ihlâlinden söz edilemeyeceği, hukuk devleti ilkesine aykırılık savının ge-*

çerli olabilmesi için bu tür bir hak ihlâlinin bulunması gerektiği" ifade edilmektedir. Bu çerçevede ele alındığında 4447 sayılı Kanunla hayata geçirilen düzenlemelerin Anayasaya aykırı olduğu değerlendirilen maddeleri Mahkemenin kararında belirttiği unsurlar göz önüne alınarak yeniden düzenlenmiştir. Yeniden düzenlenen maddeler çerçevesinde halen yürürlükte olan maddeler, emeklilik için kademeli bir yaş şartının adil olması şartıyla getirilebileceğine ilişkin Anayasa Mahkemesi kararının ışığında hazırlanmıştır.

Hukuken 4447 sayılı Kanunla getirilen kademeli yaş şartı, bu yöndeki beklentileri değiştirmiş olmakla birlikte kazanılmış bir hakkın geri alınması anlamına gelmemektedir. Bu nedenle emeklilik için ilk kez sigortalı olduğu tarihte belirlenen şartlardan daha ağır bir şartla emekli olabilecek kişiler için kazanılmış hakkın kaybı durumu söz konusu olmamaktadır. Emeklilik için belirlenmiş koşulların değiştirilmiş olması, beklenen bir hakkın kazanılmasının güçleştirilmesi sonucunu doğurmaktadır. Diğer yandan konunun hukuki değerlendirilmesi sosyal gerçeklikleri değiştirmemektedir. İlk kez sigortalı olduğu tarihte yalnızca prim günü ve sigortalılık süresi ile, yaş şartına tabi olmadan emekli olabileceğini planlayan kişiler için kurallar değişmiş ve kuralların değişmesi sonrası emeklilik koşulları da önemli ölçüde ağırlaştırılmıştır. Bu nedenle planladığı tarihten uzunca bir süre sonra emekli olabilecek kişilerin bu düzenlemeden etkilendikleri açıktır. Bu etkinin hukuki değerlendirmesi konunun sosyal tarafını hiçe sayıcı nitelikte değil, durumu hukuken tanımlayıcı niteliktedir. Hukuken sorunu doğuran düzenlemenin Anayasaya aykırı olmaması, bu düzenlemenin sosyal bir sorun yaratması durumunu ortadan kaldırmamaktadır.

4. Emeklilikte yaşa takılanların yaşadığı sorunlar ne?

Emeklilikte yaşa takılanların çalışma hayatında karşı karşıya kaldığı pek çok sorun bulunmaktadır. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilmektedir.

a) Çalışmak için yaşlı, emekli olmak için genç bulunmak

Emeklilikte yaşa takılanlar, planladıkları tarihte emekli aylığı bağlatamadıkları için istihdam edilmek ve gerekli yaş – prim şartını tamamlamak durumundadırlar. Bu nedenle de uzunca bir süre belirledikleri emeklilik tarihleri ötelendiği için mevcut işyerlerinde "emekliliği bekleyen", "emeklilik için gün sayan" çalışan haline gelmekteler. Bu durumdaki çalışanlar için işverenlerin yürürlükteki sigorta prim teşviklerinden faydalanmaları mümkün olmadığı, emekli olmak için gerekli prim gün sayısını doldurdukları tarihten itibaren kayıt dışı istihdama yatkın olmaları söz konusu olduğu, ücret düzeyleri de görece yüksek olduğu için emeklilikte yaşa takılanlar işyerlerinde ilk gözden çıkartılabilecek kişi konumundalar. Bu nedenle emeklilikte yaşa takılanların işlerini kaybetme riskleri çok yüksektir. Genç işsizliğinin engellenmesine yönelik sigorta prim teşviklerinin genç istihdamını desteklemesi ve emeklilikte yaşa takılanların rezervasyon ücretlerinin yüksekliği emeklilikte yaşa takılanların yeniden iş bulabilmesi de önemli ölçüde engellemektedir. Emeklilikte yaşa takılanlar bu nedenlerle işlerini kaybetmeleri halinde yeniden iş bulmakta önemli ölçüde zorlanmaktadırlar. Bu durum da emeklilikte yaşa takılanları, "çalışmak için yaşlı, emekli olmak için genç" hale getirmektedir.

b) Çalıştıkça emekli aylığının düşmesi

4/a'lı yani SSK'lı ve 4/b'li yani Bağ – Kur'lu bir kişinin emekli aylığı, aylık bağlama oranı ile ortalama aylık kazanç tutarının çarpılması ile hesaplanmaktadır. Dolayısıyla emekli maaşı hesaplanırken iki kriter üzerinden değerlendirme yapılmaktadır. Bunlardan ilki ortalama aylık kazanç tutarıdır. Sigortalının SGK'ya bildirildiği prime esas kazancının aylık ortalaması emekli aylığının miktarını belirleyen ilk unsurdur. Yani sigortalı SGK'ya ne kadar yüksek ücretle bildirilirse, emekli maaşı da o kadar yüksek olmaktadır.

Emekli maaşını belirleyen ikinci unsur aylık bağlama oranıdır. Aylık bağlama oranı konusunda üç dönem söz konusudur. İlk dönem 2000 öncesi. 2000 Yılı öncesinde 9.000 gün en düşük seviyeden prim ödeyenler için aylık bağlama oranı yüzde 76'ydı. 3.600 gün üzerinden emekli olanlar için ise aylık bağlama oranı yüzde 70'ti. 2000 sonrası - Ekim 2008 öncesi ikinci dönemde ise aylık bağlama oranı 9.000 prim ödeyen bir kişi için yüzde 65'e gerilemiştir. Yani ilk döneme göre daha düşük emekli aylıkları bağlanmaya başlanmıştır. Ekim 2008 sonrası üçüncü dönemde ise 9.000 gün prim ödeyen sigortalılar için aylık bağlama oranı yüzde 50 olarak belirlenmiştir. Dolayısıyla aylık bağlama oranı düşürülmüş ve daha düşük emekli aylıkları ortaya çıkmıştır.

Her üç dönemde de çalışmaları bulunan bir kişi üçüncü dönemdeki çalışmaları toplam çalışması içerisinde daha fazla pay tutmaya başlarsa daha düşük aylık bağlama oranı üzerinden emekli aylığı sahibi olacağı için bu durumdaki kişiler için çalıştıkça emekli aylığının düşmesi durumu söz konusu olmaktadır. İşte emeklilikte yaşa takılanlar da 1999 öncesi sigortalı

olan kişiler oldukları için, bu dönemdeki çalışmaları eğer toplam çalışma süreleri içerisinde daha yüksek bir oran tutuyorsa, çalıştıkça aylıkları maalesef düşmektedir. Bu nedenle de emeklilikte yaşa takılanlar bir ikilemin içine girmekte, kayıt dışı istihdama yönelmek zorunda kalmaktadır. Diğer yandan çalışmalarına rağmen emekli aylıklarının düşme riski olduğu için part – time sigortalı gösterilmek gibi yollara başvurmaya itilmektedirler.

c) Çalışılmadığında sağlık hakkına erişim sorunu

Emeklilikte yaşa takılanlar işlerini kaybettiklerinde veya emekli olmak için gerekli prim şartını doldurup aylık bağlatmayı beklediklerinde sağlık hakkına erişim sorunu yaşamaktadırlar. Emeklilikte yaşa takılanların eğer eşleri de sigortalı olarak çalışmıyorsa bu durumda bu kişilerin her ay belirli bir rakam ödeyerek sağlık hizmetlerinden yararlanma gerekliliği doğmaktadır. Emekli aylığına erişemeyen, işinden ayrılan veya ayrılmak zorunda kalan bir kişinin bir de cebinden her ay para ödeyerek sağlık hizmetlerinden yararlanması gerekliliği bu kişiler için başlı başına bir sorun oluşturmaktadır. Çalışmadıklarında emekli aylığına erişemeyen, çalıştıklarında emekli aylıklarının düşme riski olan emeklilikte yaşa takılanlar, çalışmadıkları zaman bir de genel sağlık sigortasına prim ödemek durumunda kalmakta ve yoksullaşma riski yaşamaktadırlar. Bu nedenle eşleri üzerinden sağlık hizmetlerinden faydalanamayan emeklilikte yaşa takılanlar sağlıktan yararlanmak için ceplerinden prim ödemek durumundalar.

d) Emekli aylığına erişememek nedeniyle mutsuzluk, huzursuzluk,

Emekli olmak için planlarını yapan, hayatını buna göre şekillendiren bir kişinin planlarının değişmesi bu kişide mutsuzluk doğurmaktadır. Bu değişim sonrası işe giderken mutsuz olan bir kişinin iş hayatında başarılı olma ihtimali de düşmektedir. Bu nedenle emeklilikte yaşa takılanlar çalışma hayatı ve gündelik hayatta huzursuz ve mutsuzluk yaşamaktadırlar. Bu mutsuzlukların madde bağımlılığına ve hatta intihara varan sonuçları olmaktadır. Toplumsal bir sorun haline gelen bu konunun bu boyutlarının da göze alınarak ele alınması gerekmektedir.

5. Emeklilikte yaşa takılanların beklentileri ne?

Emeklilikte yaşa takılanlar olarak kendilerini ifade eden kişiler kurdukları dernek vasıtasıyla talep ve beklentilerini ifade etmekteler. Emeklilikte Yaşa Takılanlar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği olarak 2015 yılında kurulan dernek, bu konuda çalışmalar yürüterek çözüm önerisinin oluşturulması için faaliyetler yürütüyor.

Bu dernek tarafından hazırlatılan ve Cumhurbaşkanlığı Sosyal Politikalar Kurulu Başkanvekili Prof. Dr. Vedat BİLGİN'e sunulan raporda 4447 sayılı Kanunun emeklilik için kademeli yaş şartı öngören maddesinin yürürlükten kaldırılması ve sigortalıların işe girdikleri tarihte tabi oldukları şartlarla emekli olmalarını sağlayacak bir düzenlemenin yapılmasının talep edildiği ifade edilmiştir. Ayrıca aynı raporda emeklilikte yaşa takılanların bu yönde bir düzenleme yapılsa bile hemen emek-

li aylığı bağlatabilecek duruma gelemeyecekleri ifade edilerek çözümün maliyetinin kamuoyunda paylaşılan rakamlara mal olmayacağı vurgulanmıştır. Diğer yandan kamu oyunda gündeme gelen Finlandiya Modeli gibi çözüm önerilerinin beklentilerini karşılamadığı belirtilmiştir. Elbette ki emeklilikte yaşa takılanların tamamının mutabık olmayabileceği bu talepler, resmi olarak ifade edilen beklentiler olduğu için bu raporda yer bulmuştur.

Sonuç Yerine

Emeklilikte yaşa takılanlar ile ilgili bir düzenleme yapılıp yapılmayacağı şu an için tamamen siyasi iradeye bağlı olarak gözükmektedir. Emeklilikte yaşa takılanlar grubunu oluşturan kanuni düzenleme o günün koşulları gereğince, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik ve sosyal şartlar doğrultusunda yapılmıştır. Bu düzenlemeden geri adım atmayı gerektirecek bir koşul oluşup oluşmadığı, sosyal güvenlik sistemindeki dengenin bu yönde yapılacak bir düzenleme sonrası nasıl etkileneceği gibi değerlendirmeler konunun teknik boyutunu oluşturmaktadır. Ayrıca hukuken bu düzenlemenin Anayasaya aykırı olmaması, bu düzenlemenin sosyal sonuçlarının vicdanları yaralamadığı anlamına gelmemektedir. Bu çerçevede bu sorunu ortaya çıkaran etmenler ve bu etmenlerin hukuki boyutu dışından bir değerlendirme yapılarak, toplumsal bir sorunun çözümü ancak yapılacak bir kanuni düzenleme ile sağlanabilecektir.

TÜRK-İŞ olarak emeklilikte yaşa takılanlar ile ilgili bir çözümün hayata geçirilmesi gerektiğini pek çok kez ifade ettik. TÜRK-İŞ için emeklilikte yaşa takılanlar sorununun çözülmesi önem taşımaktadır. Bu yönde

bir adımın tüm partilerin el birliğiyle atılması ve vakit kaybedilmeden bu sorunun çözülmesi gerektiğini düşünüyoruz. Bu nedenle de sosyal güvenlik sisteminin geleceğini de dikkate alan, emeklilikte yaşa takılanların çalışma hayatında yaşadıkları sorunlara çözüm getiren, geleceği korurken bugünleri de güzelleştiren bir çözümün kısa zamanda hayata geçmesini umut ediyoruz.

Kaynaklar:

Aydın Başbuğ, Sosyal Güvenlik Sisteminde Sosyal Sigortalar, Ankara, 2013.

Sosyal Güvenlik Kurumu, Aylık İstatistik Bültenleri, Temmuz 2019. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik.

Sosyal Güvenlik Kurumu, Devreden Kurum İstatistikleri, SSK Sigortalı İstatistikleri. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/devredilen_kurum_istatistikleri/ssk_devredilen.

Sosyal Güvenlik Kurumu, İstatistikleri, 2018. https://veri.sgk.gov.tr/

Anayasa Mahkemesi Kararı Esas Sayısı: 1999/42, Karar Sayısı: 2001/41, http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/Karar/Content/f78e800c-87a9-4baa-bf3d-eb54b9ed0a34?excludeGerekce=False&wordsOnly=False.